

Srovnání jazykových zákonů Mexika a Guatemaly

Kurz: Současné indiánské jazyky
Vedoucí kurzu: Vendula Hingarová, Vlastimil Rataj
Iva Fričová
ZS 2009

Obsah

Úvod.....	3
1. Vývoj jazyků v historickém kontextu.....	5
1.1. Vývoj v Mexiku.....	5
1.2. Vývoj v Guatemale.....	6
2. Problematika indiánských jazyků.....	6
3. Kritéria výzkumu.....	7
4. Jazykový zákon Mexika.....	9
5. Jazykový zákon Guatemaly.....	11
6. Srovnání zákonů – výstup výzkumu.....	13
Závěr.....	17
Seznam použité literatury:.....	18

Úvod

V současnosti na sebe Latinská Amerika upoutává pozornost médií díky politické scéně či drogové válce v Mexiku a Kolumbii, už méně se ale světová média zajímají o regionální problémy či jiná témata. Jedním z témat, kterému by bylo vhodné věnovat se více, nejen na akademických půdách, je právě problematika původních indiánských jazyků a jejich přímého nebezpečí zániku.

Pro analýzu jazykových zákonů byly vybrány státy Mexiko a Guatemala. Ačkoliv Mexiko bylo žádaným cílem námořních cest obyvatel z Evropy během kolonializmu, stále v něm žije kolem deseti milionů indiánů, kteří hovoří nativními původními jazyky, což je prakticky celá Česká republika. V Guatemale je situace o něco odlišná. Guatemala nebyla Evropany tak vyhledávanou destinací po objevení Ameriky, a to hlavně z geografických důvodů. V Guatemale žije zhruba o polovinu méně indiánů hovořících indiánskými jazyky než v Mexiku, ale tvoří nadpoloviční většinu obyvatel Guatemaly.¹

Vzhledem k nízké podpoře rozvoje a udržitelnosti indiánských jazyků v minulosti² dochází k relativnímu poklesu počtu nativních mluvčích na celkové populaci. Například v Mexiku došlo k poklesu mluvčích z indiánských komunit zveřejněných statistickým úřadem od roku 2000 do 2005 ze 7,2 % na 6,7 %. Dochází obecně k poklesu jednojazyčných mluvčích a k nárůstu počtu dvojjazyčných obyvatel.³ Naskýtá se zde tedy otázka, jak „pomoci“ těmto nativním jazykům před zánikem, či jak podpořit jejich vitalitu? Během dvou minulých desetiletí došlo k pozitivním změnám ve vztahu indiánských komunit a národních států, v minulosti jen stěží představitelných, a to jak v oblasti legislativy, tak i v politické sféře.⁴ Legislativní změny postavení k nativním obyvatelům se projevily jako tzv. jazykové zákony, které jak Mexiko, tak Guatemala přijaly v roce 2003. Cílem práce je tedy podrobněji analyzovat jazykové zákony Mexika a Guatemaly a provést jejich srovnání na základě určitých daných kritérií. Dále se zde jako důležitý aspekt objevuje otázka realizovatelnosti daných jazykových zákonů a zamyšlení se nad tím, zda zákony vůbec dostatečně reflektují počty mluvčích indiánských jazyků v obou zemích a zda představují opravdovou podporu a pomoc před jejich mizením.

¹ **Současné indiánské jazyky**, on-line, cit. 14. 12. 2009, <http://www.indianskejazyky.cz/indianske-jazyky/obecne>

² **Universidad Autónoma Metropolitana, México, D. F.**, Rainer Enrique Hamel: *Políticas del lenguaje y educación indígena en México. Orientaciones culturales y estrategias pedagógicas en una época de Globalización*, on-line, cit. 5. 2. 2010, http://uam-antropologia.info/web/articulos/2000_hamel.pdf

³ Vice informací na: **Instituto Nacional de Estadística y Geografía México**, *Indicadores seleccionados sobre la población hablante de lengua indígena, 1950 a 2005*, on-line, cit. 6. 2. 2010, <http://www.inegi.org.mx/est/contenidos/espanol/rutinas/ept.asp?t=mlen01&s=est&c=5689>

Instituto Nacional de Estadística y Geografía México, *Población hablante de lengua indígena de 5 y más años por principales lenguas, 1970 a 2005*, on-line, cit. 6. 2. 2010, <http://www.inegi.org.mx/est/contenidos/espanol/rutinas/ept.asp?t=mlen10&c=3337>

⁴ **Universidad Autónoma Metropolitana, México, D. F.**, Rainer Enrique Hamel: *Políticas del lenguaje y educación indígena en México. Orientaciones culturales y estrategias pedagógicas en una época de Globalización*, on-line, cit. 5. 2. 2010, http://uam-antropologia.info/web/articulos/2000_hamel.pdf

První část práce informuje o jazykových zákonech v historickém vývoji a obecně o používání jazyků na zkoumaném území Mexika a Guatemaly. Druhá část se věnuje samotné problematice indiánských jazyků. Třetí kapitola popisuje stanovená kritéria pro posuzování jednotlivých jazykových zákonů. Čtvrtá a pátá kapitola podrobněji rozebírají jednotlivé části mexického a guatemalského zákona a zkoumají jejich jednotlivé články. Poslední kapitola obsahuje důležitý výstup, tedy srovnání obou zákonů podle předem stanovených kritérií. Naleznete zde výstup v podobě tabulky i s informacemi o úrovni zákona a dále grafické zpracování zjištěných výsledků.

1. Vývoj jazyků v historickém kontextu

Úvodní teoretická část práce se stručně věnuje jazykovým zákonům a vývoji jazyka obecně na zkoumaném území Mexika a Guatemaly, v minulosti nazývaném místokrálovství Nové Španělsko. Jazyk je Španělskou královskou akademií definován jako systém komunikace, verbálního projevu a téměř vždy i psaného projevu, vlastnímu lidskému společenství.⁵

1.1. Vývoj v Mexiku

S příchodem Španělů do Latinské Ameriky dochází k významnému preferování španělského jazyka jako jediného oficiálního jazyka kolonie. Reálná aplikace ale nebyla snadná vzhledem k existenci nativních jednojazyčných mluvčích po celém území kolonie. Dříve se hojně používal jazyk nahuatl při vzájemné komunikaci indiánských kmenů a můžeme říci, že i během 16. a 17. století byl důležitou spojnicí mezi domorodými obyvateli a Španěly, jelikož přijetí španělštiny indiánskými komunitami neprobíhalo hladce a rychle a indiánské jazyky se často používaly ještě na konci 18. století. Nahuatl byl také významným jazykem vzhledem k misionářské činnosti, kdy jej misionáři používali při svých aktivitách. Dokonce roku 1570 král Filip II. vydal vyhlášku, na jejímž základě se nahuatl stal oficiálním jazykem indiánských obyvatel⁶ a až v roce 1770 dochází k upevnění španělštiny jako hlavního komunikačního jazyka díky snahám krále Karla III. a jeho jednojazyčné politice.⁷ Velkého rozmachu španělština zaznamenala po válkách za nezávislost při následném tvoření nových států. Nové „národy“ byly tvořeny hlavně kreolským obyvatelstvem a původní obyvatelé byli odsouváni na okraj společnosti.

Z výše napsaného tedy vyplývá, že docházelo opět k marginalizaci indiánských jazyků, která trvá přibližně do konce 20. století. Až v roce 1992 dochází k uznání indiánských komunit jako součásti národa a k jejich začlenění do plurikulturní identity státu Mexika.⁸ Ústava Spojených států mexických zakotvuje také povinnost státu chránit a podporovat projevy této diverzity. Samotný jazykový zákon na ochranu indiánských jazyků vznikl o deset let později a vstoupil v platnost v roce 2003.

⁵ **Real Academia Española**, *Diccionario de la Lengua Española*, on-line, cit. 12. 2. 2010, <http://buscon.rae.es/draeI/>

⁶ **Hingarová, Vendula**, Diplomová práce *Vitalita současného nahuatlu*, on-line, cit. 10. 2. 2010, http://www.indianskejazyky.cz/files/Hingarova-Vitalita_soucasneho_nahuatlu-diplom_prace.pdf

⁷ **Instituto de Lingüística y Educación**, *Culturas e interculturalidad en Guatemala*, enero 2001, on-line, cit. 12. 2. 2010, <http://www.aulaintercultural.org/IMG/pdf/guatemala.pdf>

⁸ **CONSTITUCIÓN POLÍTICA DE LOS ESTADOS UNIDOS MEXICANOS**, on-line, cit. 10. 2. 2010, <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/1.pdf>

1.2. Vývoj v Guatemale

V Guatemale probíhal zpočátku pomalejší a odlišný vývoj nežli v Mexiku. Guatemala vzhledem k geografickým podmínkám nebyla tak vyhledávanou částí kolonie pro usazování Španělů a španělština se na území dostává až v letech 1519–1524. Dodnes zde ale většinu populace tvoří indiánské obyvatelstvo. Důležitými jazyky v dnešní Guatemale byly a stále zůstávají jazyky mayské. Existuje celá řada mayských jazyků, jako akateka, achi, awakateko, ch'orti', chuj, itza', ixil, kaqchikel, k'iche', mam, jakalteko-popti', mopan, poqomam, poqomchi', q'anjob'al, q'eqchi', sakapulteko, sipakapense, tektiteko, tz'utujil, uspanteko. Dále se mezi důležité a v zákonech uznané jazyky řadí garífuna z jazykové rodiny afro-karibské a xinka z rodiny mesoamerické.⁹

Vzhledem k tomu, že jak Guatemala, tak Mexiko spadalo pod místokrálovství Nové Španělsko, vývoj byl v obou zemích během 16. až 18. století obdobný. Viz výše.

Důležitou roli ve stabilizaci politik vůči indiánským obyvatelům hrají Ústava Guatemaly z roku 1985 a Smlouvy o míru z roku 1996. Guatemala také přijala smlouvy jako např. Všeobecnou deklaraci lidských práv a Všeobecnou deklaraci jazykových práv z Barcelony 1996,¹⁰ které jsou také významné pro politiku vůči nativním mluvčím.

2. Problematika indiánských jazyků

Následující kapitola poskytuje stručný přehled základních informací o počtech indiánských jazyků v Latinské Americe a o etnickém složení obyvatel Mexika a Guatemaly, z čehož bude také následující srovnávání zákonů vycházet.

Není jednoduché určit přesné počty jazyků a mluvčích indiánských jazyků. Celkově se na kontinentě Amerika nachází až 900 indiánských jazyků s 30 miliony mluvčích. Co se týče Mexika a Guatemaly, některé zdroje uvádějí 56 jazyků v Mexiku a 23 v Guatemale. Počty mluvčích se odhadují v Mexiku na 10 milionů¹¹ obyvatel a v Guatemale na 4 miliony¹². Zjednodušeně můžeme říci, že v Mexiku existuje dvakrát více indiánských jazyků a počet mluvčích je více než dvojnásobný. Pro potřeby porovnání zákona ale musíme na čísla hledět také relativně, tedy

⁹ **Instituto de Lingüística y Educación**, *Culturas e interculturalidad en Guatemala*, enero 2001, on-line, cit. 12. 2. 2010, <http://www.aulaintercultural.org/IMG/pdf/guatemala.pdf>

¹⁰ Více na: **Declaración Universal de Derechos Lingüísticos**, Barcelona, 1996, on-line, cit. 12. 2. 2010, <http://www.linguistic-declaration.org/versions/espanyol.pdf>

¹¹ **Comisión Nacional para el Desarrollo de Pueblos Indígenas (Mexiko)**, on-line, cit. 10. 12. 2009, http://www.cdi.gob.mx/cedulas/sintesis_resultados_2005.pdf

Pozn. autora: údaje se ale liší podle zdroje, těžké určit přesné počty

¹² **Současné indiánské jazyky**, on-line, cit. 14. 12. 2009, <http://www.indianskejazyky.cz/indianske-jazyky/obecne>; Hingarová, Vendula, Diplomová práce *Vitalita současného nahuatlu*, on-line, cit. 10. 12. 2009, http://www.indianskejazyky.cz/files/Hingarova-Vitalita_soucasneho_nahuatlu-diplom_prace.pdf

vzhledem k celkovému počtu obyvatel. V Mexiku je podíl indiánsky mluvících obyvatel necelých deset procent,¹³ kdežto v Guatemale je to přes polovinu populace.¹⁴

Problematický aspekt indiánských jazyků je pokles relativního počtu mluvčích plynoucí z nulové podpory indiánských jazyků v minulosti,¹⁵ z čehož plynou další problémy či dokonce může dojít k jejich postupnému zániku. Odhaduje se, že na americkém kontinentě je kolem 300 jazyků blízko „zhroutení“. Uveďme konkrétnější čísla: ve Střední Americe včetně Mexika je v přímém nebezpečí brzkého zániku 17 % indiánských jazyků, v Severní Americe dokonce 90 % domorodých jazyků a v Jižní Americe 27 %.¹⁶ Jiný zdroj uvádí také celkem nepříznivé údaje o indiánských jazycích: až 500 indiánských jazyků z amerického kontinentu je v ohrožení.¹⁷

Z výše uvedeného je zřejmá nutnost ochrany původních jazyků Mexika, Guatemaly, ale samozřejmě i jazyků v dalších státech; např. v Brazílii existuje 170 indiánských jazyků, ve Venezuele 38 a v Kolumbii¹⁸ 66. Mexický Kongres na tlak indiánských skupin a ochránců lidských práv zareagoval schválením zákona Ley General de Derechos Lingüísticos de los Pueblos Indígenas, který vešel v platnost 13. 3. 2003 po podepsání prezidentem Vicente Foxem.¹⁹ Ve stejném roce vešel v platnost také guatemalský jazykový zákon Ley de Idiomas Nacionales,²⁰ el Decreto número 19 – 2003, publikovaný 26. 5. 2003.

3. Kritéria výzkumu

Následující kapitola se věnuje samotné metodě výzkumu, respektive kritériím, které budou zkoumány. Výzkum vychází ze dvou jazykových zákonů; Mexika (Ley General de Derechos Lingüísticos para los Pueblos Indígenas) a Guatemaly (Ley de Idiomas Nacionales). Cílem práce je porovnat tyto zákony navzájem skrze předem stanovená kritéria a najít odpověď na ústřední otázku,

¹³ **Comisión Nacional para el Desarrollo de Pueblos Indígenas (Mexiko):** INDICADORES SOCIODEMOGRÁFICOS DE LA POBLACIÓN INDÍGENA 2000–2005, on-line, cit. 10. 12. 2009, http://www.cdi.gob.mx/cedulas/sintesis_resultados_2005.pdf

¹⁴ **Současné indiánské jazyky**, on-line, cit. 14. 12. 2009, <http://www.indianskejazyky.cz/indianske-jazyky/obecne>

¹⁵ **Universidad Autónoma Metropolitana, México, D. F.,** Rainer Enrique Hamel: *Políticas del lenguaje y educación indígena en México. Orientaciones culturales y estrategias pedagógicas en una época de Globalización*, on-line, cit. 5. 2. 2010, http://uam-antropologia.info/web/articulos/2000_hamel.pdf, dále **Instituto de Lingüística y Educación, Culturas e interculturalidad en Guatemala**, enero 2001, on-line, cit. 12. 2. 2010, <http://www.aulaintercultural.org/IMG/pdf/guatemala.pdf>

¹⁶ **Současné indiánské jazyky**, on-line, cit. 14. 12. 2009, <http://www.indianskejazyky.cz/indianske-jazyky/obecne>

¹⁷ **Redish Laura**, *Native Languages of the Americas: Endangered Language Revitalization and Revival*, on-line, cit. 10. 2. 2010, <http://www.native-languages.org/revive.htm>

¹⁸ **Hingarová, Vendula**, Diplomová práce *Vitalita současného nahautlu*, on-line, cit. 10. 12. 2009, http://www.indianskejazyky.cz/files/Hingarova-Vitalita_soucasneho_nahuatlu-diplom_prace.pdf

¹⁹ **Ley General de Derechos Lingüísticos de los Pueblos Indígenas**, on-line, cit. 12. 12. 2009, <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/257.pdf>

²⁰ **Ley de Idiomas Nacionales**, on-line, cit. 12. 12. 2009, <http://www.acnur.org/biblioteca/pdf/6731.pdf>

jak se jazykové zákony navzájem liší a zda je jejich znění dostatečné pro reálnou podporu a rozvoj indiánských jazyků.

Zvolená kritéria jsou prakticky oblasti, do kterých se promítají schválené jazykové zákony. Můžeme říci, že jsou to oblasti ovlivňující každodenní život obyvatel. V rámci výzkumu budeme tedy zkoumat, jaké oblasti jsou vůbec v zákoně definovány a jaká je jejich úroveň.

První skupinou zkoumaných kritérií jsou teoretická východiska zákonů, tedy jasné definování pojmů a stanovení účelu zákona. Důležitou vypovídací schopnost v sobě obsahuje definice indiánského jazyka, zda je obecný či konkretizuje jednotlivé jazyky a zda je na základě definice možné sbírat konkrétní čísla o počtech jazyků a mluvčích.

V zákoně je dále potřebné povšimnout si jeho souvislosti s kulturním dědictvím, zda zákon zdůrazňuje či jinak informuje o důležitosti jazykové rozmanitosti jako o odkazu na kulturní a jazykové dědictví. Dále se zaměříme na postavení indiánských jazyků vzhledem k oficiálnímu jazyku, zda mají všechny jazyky stejná „práva“ a platnost.

Další oblastí kritérií je srovnávání znění zákonů vzhledem ke každodennímu životu obyvatel. Zde budeme srovnávat, zda je možný přístup ke vzdělání v indiánském jazyce, a také, jak zákon ošetřuje samotnou realizaci. Dalším zkoumaným aspektem je dostupnost jurisdikce a dalších nařízení ve svém jazyce. Dále možnost použít vlastní indiánský jazyk při každodenních aktivitách, a to jak ekonomických, sociálních, tak politických, a poté stupeň reálné možnosti použití indiánského jazyka, tedy zda zákon poskytuje i návod na dosažení neomezeného používání. Média jsou další porovnávanou oblastí, respektive zda zákon poskytuje prostředky při zabezpečování svého účelu v této oblasti.

Další zkoumaný bod řeší, zda zákon vůbec postihuje porušování jazykových práv indiánských obyvatel, zde je také důležité zabývat se podrobněji ustanovením penalizace či jiné sankce při nerespektování práv druhých.

Pro účely určení indiánských jazyků je potřeba jejich sumarizace a výčet, porovnáme tedy, jak zákon ošetřuje tuto potřebu. Je logické, že při snaze ochraňovat a podporovat indiánské jazyky před zánikem je nutná existence zastřešující instituce a její financování, čímž končí výčet používaných oblastí pro srovnávání jednotlivých zákonů. Pro podrobnější výčet kritérií viz následující tabulka.

definice pojmů
stanovení cíle zákona, účel
definice indiánských jazyků
odpovědnost za výkon zákona
právo kulturní identity
jazyky základem plurikulturního národa
stejná platnost, oprávněnost jazyků
v souladu s dalšími zákony
vzdělání
jurisdikce
právo na užívání jazyka všechny aktivity
poskytování služeb ve svém jazyce
média
rizika zániku
zpětná vazba komunit
ne pejorativně používat
penalizace diskriminace
vytvoření knihoven, kulturních center
katalog jazyků
podpora jiné instituce
tvorba gramatik a standardizace písma
dána odpovědnost za fungování Institutu
financování cíle zákona

4. Jazykový zákon Mexika

Celá následující část seminární práce vychází z originálního znění zákona Ley General de Derechos Lingüísticos de los Pueblos Indígenas z roku 2003. Jazykový zákon Mexika se skládá z 25 článků rozdělených do 4 kapitol. Tato část práce poskytuje shrnutí jednotlivých článků s důrazem na nejdůležitější z nich, které jsou použitelné pro výzkum podle stanovených oblastí srovnávání s guatemalským zákonem.

V první kapitole zákona se nachází 8 článků, kde nalezneme definování účelu zákona: poznání a ochrana jazykových práv, individuálních i společných indiánských vesnic a komunit a také podpora při používání a rozvoji indiánských jazyků. Důležitá je také definice indiánského jazyka: jazyk, který je původní pro komunity, které na území Mexika existovaly ještě před vznikem státu, dále které jsou původní pro jiné latinskoamerické komunity, či dříve existující jazyky, které se zakořenily v komunitách, či takové jazyky, které mají společný systematický řád (sled) ústního projevu a symbolů komunikace. Dále zákon zdůrazňuje indiánské jazyky jako integrální součást kulturního i jazykového dědictví a říká, že jsou projevem plurikulturního složení národa Mexika. Indiánské jazyky odpovídající definici zákona jsou jazyky národní (celostátní) z hlediska

historických příčin a mají stejnou oprávněnost (platnost) na svém území. V první kapitole také narazíme na poněkud vágní příslib o ochraně, podpoře, zachování a rozvoji použití jazyků skrze všechny úrovně státního aparátu – celostátní, na úrovni jednotlivých federálních států a na úrovni měst. Za pozitivní můžeme označit snahu státu zabezpečit prostředky s cílem zajistit šíření jazykové a kulturní rozmanitosti skrze komunikační média; v zákoně je také příslib definování určitého procenta času určeného pro programy v různých národních jazycích. Státu dále přísluší garantovat stejnou platnost indiánských jazyků a španělštiny ve věcech (záležitostech) veřejných. Poslední článek kapitoly informuje o diskriminaci v souvislosti s jazykem, kterým osoby hovoří; diskriminace je zakázána.

Druhá část zákona se věnuje konkrétně právům mluvčích indiánských jazyků. Prámem každého mluvčího je komunikovat ve svém jazyce, jak při ekonomické, sociální, kulturní, náboženské či jakékoliv jiné aktivitě, a to jak v psané, tak mluvené formě. Indiánské komunity mají také právo garantované státem na přístup ke státní jurisdikci ve svém jazyce. Federální vzdělávací autority také garantují indiánskému obyvatelstvu přístup k povinnému, dvojjazyčnému a interkulturnímu vzdělání, se zajištěním prostředků k respektování důstojnosti a identity osob bez ohledu na jazyk, kterým hovoří. Společnost a hlavně obyvatelé a instituce komunit budou zodpovědní za realizaci cíle tohoto zákona a aktivně se budou podílet na používání a vyučování jazyků v prostředí rodinném, komunálním i na regionální úrovni za účelem jazykové rehabilitace.

Ve třetí kapitole zákona je řešeno rozdělení, koordinace a účast na kompetencích. Státu, skrze příkazy vlády, připadá realizace aktivit a tvorba institucí za účelem dosažení hlavních cílů tohoto zákona, konkrétně např.: zahrnout mezi vzdělávací plány a programy snahu o ochranu, podporu a rozvoj různých indiánských jazyků, počítající s účastí samotných indiánských komunit; šířit skrze komunikační prostředky regionální indiánské jazyky a podporovat jejich použití a rozvoj; dohlížet na implementaci mnohokulturnosti do vzdělávacího systému; garantovat, že profesori zajišťující základní dvojjazyčné vzdělání, znají daný indiánský jazyk a kulturu; podněcovat výzkum, šíření a dokumentování indiánských jazyků a jejich literární projevy; vytvořit knihovny a kulturní centra nebo další instituce, které uchovávají výstupy indiánských jazyků; usilovat o zapojení mluvčích indiánských jazyků do politik podporujících studia realizovaná ve vládních institucích, na akademické půdě a ve výzkumu.

Závěrečná kapitola ukotvuje vznik Instituto Nacional de Lenguas Indígenas (Národní institut indiánských jazyků) jako decentralizovaného organismu Administración Pública Federal (Federální státní úřad), odděleného od Secretaría de Educación Pública (Ministerstvo státního školství). Instituto Nacional de Lenguas Indígenas má následující charakteristiky a kompetence: např. navrhnout strategie a instrumenty pro rozvoj národních indiánských jazyků v koordinaci se

systémem řízení státu a s indiánskými komunitami; dále podporovat programy, projekty a aktivity na posílení znalosti o kulturách a jazycích indiánského obyvatelstva; rozšířit sociální prostředí pro používání indiánských jazyků; formulovat a realizovat projekty na podporu jazykového, literárního a vzdělanostního rozvoje; vypracovat a podporovat tvorbu gramatik, standardizace písma; realizovat výzkumy pro seznámení se s (poznání) rozmanitostí národních indiánských jazyků a podporovat Instituto Nacional de Estadística, Geografía e Informática (Státní institut statistiky, geografie a informatiky) při tvorbě metodologie pro realizaci sociolingvistického šetření; dále Instituto Nacional de Lenguas Indígenas má vystupovat jako poradní orgán a poskytovatel informací; podporovat a napomáhat vytvoření a fungování institucí na státní a regionální úrovni. Administrativa Instituto Nacional de Lenguas Indígenas je v kompetenci Consejo Nacional (Národní rada), jako kolektivního orgánu vlády, a dále v kompetenci generálního ředitele, odpovědného za fungování Instituto Nacional de Lenguas Indígenas. Consejo Nacional de Instituto Nacional de Lenguas Indígenas spolu s Instituto Nacional de Estadística, Geografía e Informática a spolu s indiánskými komunitami vytvoří katalog indiánských jazyků, který bude publikován v Diario Oficial de la Federación (Oficiální zpravodaj federace). Financování Instituto Nacional de Lenguas Indígenas je konkretizováno pouze ve smyslu, že bude stanovena určitá částka z rozpočtů vládních institucí na podporu, ochranu, zachování, použití a rozvoj indiánských jazyků. Instituto Nacional de Lenguas Indígenas je také oprávněn k penalizaci a potrestání jakéhokoliv typu diskriminace, vyloučení a využívání indiánsky mluvících obyvatel či potrestání těch, kteří naruší jejich práva.

5. Jazykový zákon Guatemaly

Stejně jako u části popisující jazykový zákon Mexika i tato část vychází z originálního znění jazykového zákona: Ley de Idiomas Nacionales de Guatemala. Zákon se skládá z relativně rozsáhlé úvodní části, která vysvětluje důležitost samotného zákona, a z 5ti kapitol obsahujících celkem 28 článků.

Úvodní část zákona je velice důležitá, protože poskytuje definice jazyka. Jazyk je jedním ze základů zachovávajících kulturu komunit, dále obohacuje, uchovává a předává dál hodnoty a zvyky. Nalezneme zde také výčet národů, kterých se zákon týká: mayas, xinka a garífuna. Dále je zde jasně dané, že každá indiánská komunita má dle Ústavy právo na kulturní identitu a stát má povinnost tato práva garantovat. Dále je zde část věnovaná zákonu týkajícího se Academia de Lenguas Mayas de Guatemala (Akademie mayských jazyků Guatemaly), která zajišťuje podporu mayským jazykům, šíří znalosti o nich a podněcuje výzkumy, realizaci projektů a plánů za účelem naplnění zákona za pomoci státu.

První kapitola zákona obsahuje definice. Nalezneme zde definici idiomas nacionales (národní jazyky) říkající, že oficiálním jazykem Guatemaly je jazyk španělský. Stát uznává, podporuje a respektuje jazyky komunit mayů, garífunů a xinků. Další definice se týká identidad (identita), která zdůrazňuje, že jazyky maya, garífuna a xinka jsou základními elementy národní identity, zesilující takto interkulturnost mezi spoluobčany. Poslední definice je definice condición sustantiva (základní podmínka, vlastnost): uznání, respekt, podpora, rozvoj a používání národních jazyků je podstatná a základní vlastnost struktury státu a součástí jeho fungování. Na všech úrovních veřejné administrativy se musejí indiánské jazyky brát na zřetel.

Obecná ustanovení obsahuje druhá kapitola. Zde je stanoven cíl zákona, kterým je uznání, respekt, podpora, rozvoj a používání jazyků komunit mayů, garífunů a xinků, a dále dohlížení na neporušování Ústavy ve smyslu respektování lidských práv. Také zde nalezneme další definice: idioma (jazyk), což je specifický jazyk určitého společenství, které se od ostatních silně odlišuje; comunidad lingüística (jazykové společenství), jako spojení osob, které vlastní, uznávají a používají společný jazyk na určitém prostoru ve smyslu teritoriálním, sociálním nebo kulturním. Teritorium je potom definováno jako geografické vymezení, ve kterém lze identifikovat společné sociolingvistické či historické prvky. Dále tato kapitola zákona sděluje, že interpretace a aplikace zákona musí probíhat v souladu s Ústavou, s mezinárodními smlouvami a s dalšími zákony tvořícími právní systém Guatemaly. Odpovědnost při výkonu tohoto zákona nese Organismo Ejecutivo (Výkonný orgán) a jeho instituce v koordinaci s autonomními a decentralizovanými oblastmi.

Třetí kapitola zákona se věnuje samotné podpoře, použití a rozvoji jazyků. Na území Guatemaly lze jazyky maya, garífuna a xinka používat bez omezení ve všech aktivitách. Co se týče dalších zákonů, nařízení, regulací atp., musí být přeloženy a šířeny v jazycích maya, garífuna a xinka prostřednictvím Academia de Lenguas Mayas. Státní aparát má povinnost vytvořit registry, aktualizovat a sbírat data vztahující se k sociolingvistické situaci v Guatemale. Normy písemné verze jazyků týkající se názvů míst a vlastních jmen musejí být taktéž respektovány a brány na zřetel vykonavateli (funkcionáři) ve státních i soukromých institucích. Výrazy indiánských jazyků musejí být používány s respektem, úctou a důstojností; je povinností vyhnout se jejich pejorativnímu použití a jako prostředku diskriminace. Národní vzdělávací systém musí dbát na všech úrovních a ve všech procesech na respekt, podporu, rozvoj a použití jazyků maya, garífuna a xinka v souladu se zvláštnostmi každé jazykové komunity. Při poskytování veřejných služeb a statků se dbá na způsob komunikace – v jazyce vlastním komunitě. Usnadnění přístupu ke zdravotním službám, vzdělání, justici a bezpečnosti musí být obyvatelstvu poskytnuto prostřednictvím vlastního jazyka. Uchazeči o veřejnou pracovní pozici musejí hovořit, psát a číst

jazykem komunity, v jejíž oblasti se nacházejí. Oficiální komunikační média mají povinnost, v rámci svých možností, podporovat a šířit kulturu a jazyk mayů, garífungů a xinků a nabádat v tomto směru i soukromé mediální prostředky. Dále stát musí podporovat a stimulovat umělecké, kulturní a vědní projevy skrze pověřená ministerstva a předávat tak znalosti a tradice komunit dalším generacím. Důležitým článkem je článek Registro y actualización de toponimias (Registrace a aktualizace místopisů), ošetřující vyhotovení stanov, které řeší aktuální požadavky administrativních změn – aby administrativa fungovala více efektivně.

Ve čtvrté kapitole zákona jsou řešeny pouze finanční zdroje. Stát každoročně určí částku z veřejného rozpočtu potřebnou na rozvoj, podporu a použití indiánských jazyků. Určená částka financuje i Academia de Lenguas Mayas.

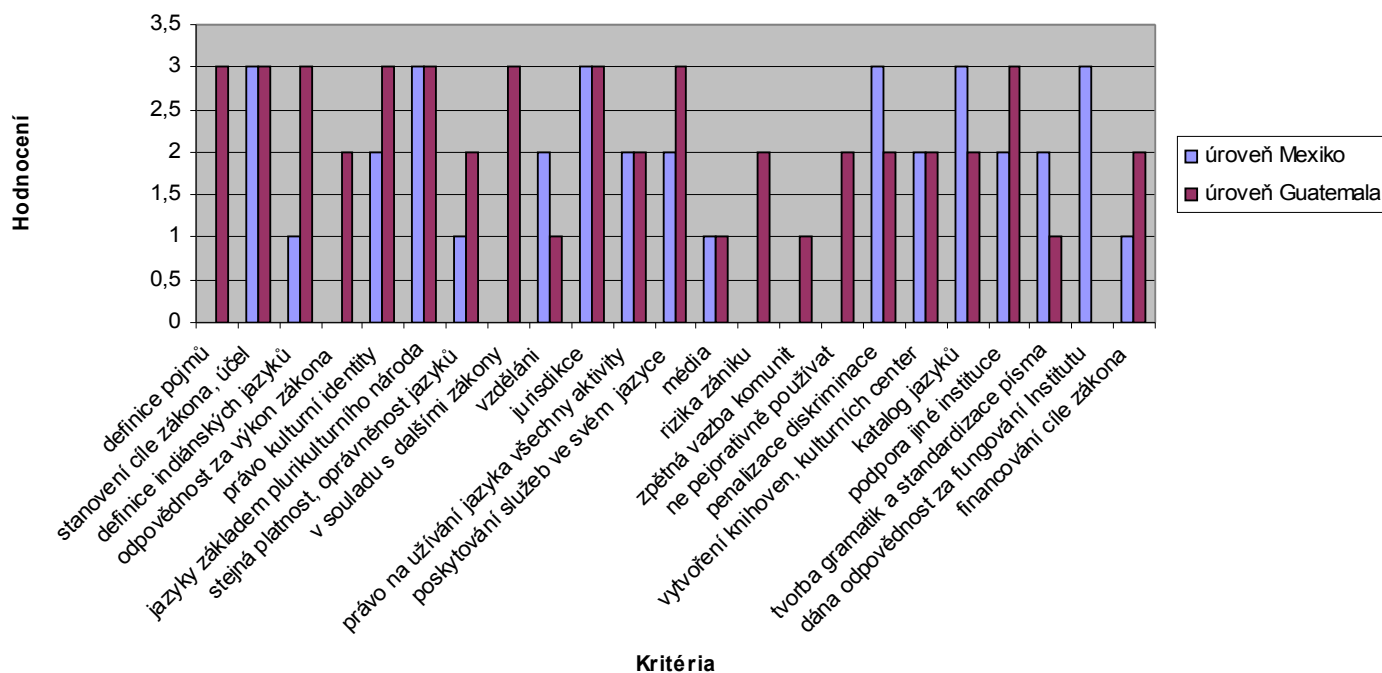
Poslední kapitola řeší např. pověření Národního statistického institutu při tvorbě statistik; dále stát spolu se zainteresovanými jedinci a příslušnými institucemi realizuje adekvátní prostředky pro oživení, širší používání a rozvoj jazyků, které se nacházejí blízko zániku. Stát musí ve spolupráci s Academia de Lenguas Mayas poskytnout vzdělání personálu poskytujícímu veřejné služby v komunitách.

6. Srovnání zákonů – výstup výzkumu

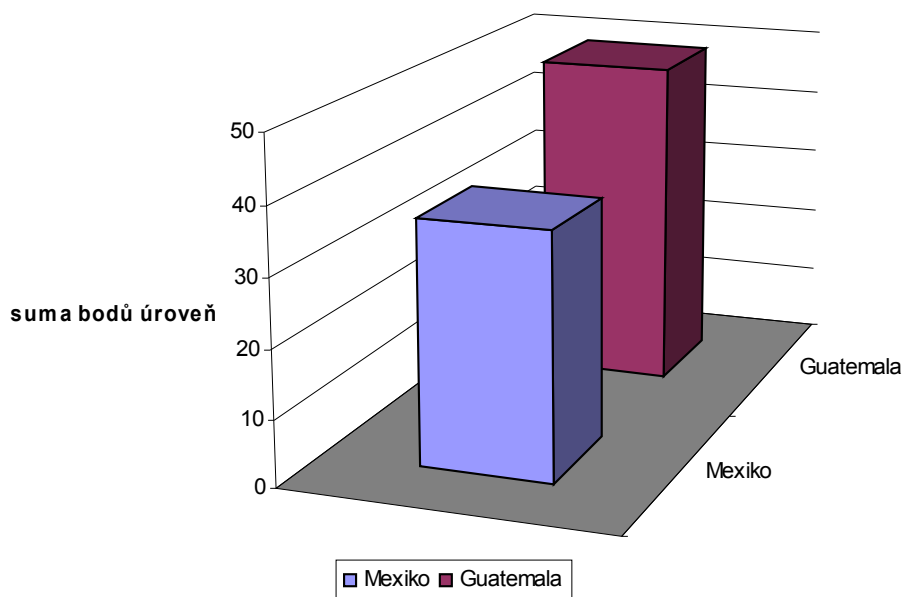
Pro přehlednost výstupu výzkumu byla vytvořena následující tabulka. V prvním sloupci jsou jednotlivá kritéria, podle kterých jsou zákony porovnávány. Ve druhém a pátém sloupci jsou poznámky ke znění zákona, na jejichž základě je subjektivně hodnocena úroveň znění zákona v určité oblasti. Označení 1 znamená nízká úroveň, naopak 3 dobrá úroveň. Sloupce s názvem definice určují, zda je daná oblast (kritérium) v zákoně obsaženo či vůbec ne. Pro srovnání zákonů je níže uveden také graf. Je důležité mít na paměti, že úroveň znění zákona je posuzovaná subjektivně, a to podle rozsahu zákona, dle jeho praktické realizovatelnosti a dle užitečnosti pro indiánské mluvčí (viz Mexiko poznámky, Guatemala poznámky).

Kritéria	Mexiko poznámky	definice	úroveň	Guatemala poznámky	definice	úroveň
definice pojmů	není	NE	0	ano, jasně dané	ANO	3
stanovení cíle zákona, účel	ano, jasně dané	ANO	3	ano	ANO	3
definice indiánských jazyků	ano, ale chybí výčet či bližší konkretizace	ANO	1	definice jazyka, výčet	ANO	3
odpovědnost za výkon zákona	ne	NE	0	ano	ANO	2
právo kulturní identity	ano, definováno	ANO	2	ano, právo každého	ANO	3
jazyky základem plurikulturního národa	ano	ANO	3	ano, jasně dané	ANO	3
stejná platnost, oprávněnost jazyků	ano, stát má zajistit, není stanoveno jak	ANO	1	ano, vše jsou národní jazyky	ANO	2
v souladu s dalšími zákony	ne	NE	0	ano, dán výčet	ANO	3
vzdělání	ano, ale chybí způsob zajištění, domáhání	ANO	2	ne dvojjazyčný, jen respekt	ANO	1
jurisdikce	ano, ve svém jazyce	ANO	3	ano, jasně dané	ANO	3
právo na užívání jazyka všechny aktivity	ano, ale není stanoveno nic bližšího	ANO	2	ano, ale taky není zajištění	ANO	2
poskytování služeb ve svém jazyce	ano, ale obecné	ANO	2	ano, zajistí i personál	ANO	3
média	ano, ale není blíže stanoven způsob docílení	ANO	1	ano, ale není blíže	ANO	1
rizika zániku	ne	NE	0	ano, ne moc specificky	ANO	2
zpětná vazba komunit	ne	NE	0	ano, ne konkrétně	ANO	1
ne pejorativně používat	ne	NE	0	dáno	ANO	2
penalizace diskriminace	ano, diskriminace zakázána	ANO	3	diskriminace ne	ANO	2
vytvoření knihoven, kulturních center, podpora obecně	ano, v kompetenci Institutu, chybí rozsah atd.	ANO	2	ano, podpora umělců atp.	ANO	2
katalog jazyků	ano, vydán v Diario Oficial de Federaci3n	ANO	3	registry, aktualizovat data	ANO	2
podpora jiné instituce	ano, ale dány pouze obecně definované funkce	ANO	2	ano, akademie	ANO	3
tvorba gramatik a standardizace písma	ano, ale také chybí rozsah	ANO	2	částečně dané, ne přímo	ANO	1
dána odpovědnost za fungování Institutu, Akademie	ano, generální ředitel Institutu	ANO	1	ne v tomto zákoně	NE	0
financování cíle zákona	ano, ale není dostatečně definováno určení	ANO	1	státní rozpočet, nestálé	ANO	2

Srovnání zákonů

Srovnání úrovně zákona

Shrneme-li poznatky uvedené v tabulce a v prvním grafu, zjistíme, že oba zákony jsou v určitých oblastech velice obecné až vágní. Otázkou je, do jaké míry zákony mají být spíše teoretickým rámcem pro realizaci dalších podrobnějších a konkrétnějších zákonů, které navazují na jazykové zákony.

V mexickém zákoně oproti guatemalskému chybí základní definice jednotlivých pojmů používaných v článkách. Chybí zde také výčet alespoň skupin jazyků, na které se zákon vztahuje. Pozitivní je ukotvení článků o existenci Institutu jako zastřešující organizace, avšak její funkce jsou dány příliš obecně a neurčitě. Finance na realizaci ustanovení v zákoně také nejsou jasně vymezeny. Zákon nereflktuje reálné potřeby mluvčích indiánských jazyků, je pouhým teoretickým rámcem. Říká, za co je kdo zodpovědný, co jak funguje, ale neřeší, jak toho docílit. Například je zde stanoveno právo na základní vzdělání dvojjazyčně, zákon ale dále neřeší blíže rozsah vzdělání učitelů, realizaci ani penalizaci. Nicméně zákon je i tak důležitým opěrným bodem pro indiánské komunity.

V jazykovém zákoně Guatemaly se vyskytuje znatelně více definic důležitých pojmů, které jsou základem zákona. Tento postup považuji za vhodnější v porovnání s mexickým jazykovým zákonem, který se bez určitých definic stává neurčitým obecným zákonem. Guatemalský zákon ošetřuje také více specificky otázku financování, a to vyčleněním částky přímo ze státního rozpočtu. Akademie mayských jazyků také přebírá větší zodpovědnost než mexický Institut, jehož funkce jsou v zákoně popsány, ale opět příliš obecně. Akademie je tak delegovaným orgánem a prakticky zde dochází k větší decentralizaci a k rozdělení funkcí a pravomocí, což je v tomto případě vhodnější, než mexický Institut. Dalším pozitivem guatemalského zákona je jeho relativní flexibilita v případě ohrožených jazyků na pokraji zániku, o kterých se mexický zákon ani nezmiňuje.

Guatemalský zákon reflektuje relativně větší počet indiánsky mluvících obyvatel (55 % populace), mexický je více obecný, bez důležitých definic, což může být vysvětleno i menším relativním počtem obyvatel (10 % populace). Výše uvedené grafy jasně demonstrují větší propracovanost znění zákona Guatemaly, ten prakticky ošetřuje více oblastí problematiky indiánských nativních jazyků.

Závěr

V Mexiku i Guatemale se vyskytují relativně velké počty nativních mluvčích, v Mexiku hovoříme o čísle dosahujícím až deseti milionů, tvořících asi 10 % populace, a v Guatemale se jedná o více než čtyři miliony mluvčích, kteří tvoří přes polovinu populace státu.

Vzhledem k nedostatečnému počtu možností podporující vitalitu a samotnou existenci indiánských jazyků musíme konstatovat, že právě jazykové zákony patří k důležitým prostředkům ochrany indiánských nativních jazyků. Jazykový zákon by měl odpovídat potřebám a požadavkům specifických komunit nativních mluvčích, avšak výsledky analýzy mexického a guatemalského zákona poukazují spíše na obecnou a hodně teoretickou povahu obou zákonů.

Oba zákony vcelku dostatečně definují nutnost ochrany a podpory indiánských jazyků a upozorňují na jejich důležitost vzhledem k multietnicitě a plurikulturnosti národa a zdůrazňují existenci jazyků jako podstatnou součást identity národa. Jak guatemalský, tak mexický zákon obsahují části věnující se právu mluvčích indiánských jazyků na rovné zacházení od poskytovatelů veřejných statků a služeb, tedy v jejich indiánském jazyce. Veškerá legislativa a podobná nařízení musejí být přeložena do jednotlivých nativních jazyků.

Podle poslední kapitoly, která shrnuje poznatky provedené analýzy srovnání zákonů, můžeme dále konstatovat větší propracovanost zákona guatemalského oproti mexickému. Guatemalský zákon při hodnocení podle jednotlivých kritérií dosáhl ve více hodnocených oblastech vyššího počtu bodů. Jedná se o kritéria týkající se jak teoretického základu zákona, tedy definic, tak aplikovatelnosti zákona ošetřeného Academia de Lenguas Mayas. Guatemalský zákon také řeší financování podpory, rozvoje a užití indiánských jazyků, a to přímo ze státního rozpočtu. Mexický zákon zaostává za guatemalským také ve výčtu skupin či jednotlivých jazyků, kterých se vlastně zákon prakticky týká.

Seznam použité literatury:

- Comisión Nacional para el Desarrollo de Pueblos Indígenas, *INDICADORES SOCIODEMOGRÁFICOS DE LA POBLACIÓN INDÍGENA 2000–2005*, on-line, cit. 10. 12. 2009, http://www.cdi.gob.mx/cedulas/sintesis_resultados_2005.pdf
- CONSTITUCIÓN POLÍTICA DE LOS ESTADOS UNIDOS MEXICANOS, on-line, cit. 10. 2. 2010, <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/1.pdf>
- D. F., Rainer Enrique Hamel:** *Políticas del lenguaje y educación indígena en México. Orientaciones culturales y estrategias pedagógicas en una época de Globalización*, Universidad Autónoma Metropolitana, México, on-line, cit. 5. 2. 2010, http://uam-antropologia.info/web/articulos/2000_hamel.pdf
- Declaración Universal de Derechos Lingüísticos, Barcelona, 1996, on-line, cit. 12. 2. 2010, <http://www.linguistic-declaration.org/versions/espanyol.pdf>
- Hingarová, Vendula,** Diplomová práce *Vitalita současného nahuatlu*, on-line, cit. 10. 12. 2009, http://www.indianskejazyky.cz/files/Hingarova-Vitalita_soucasneho_nahuatlu-diplom_prace.pdf
- Instituto de Lingüística y Educación, *Culturas e interculturalidad en Guatemala, enero 2001*, on-line, cit. 12. 2. 2010, <http://www.aulaintercultural.org/IMG/pdf/guatemala.pdf>
- Instituto Lingüístico de Verano en México, *Lenguas y culturas del México moderno*, on-line, cit. 3. 2. 2010, <http://www.sil.org/mexico/23e-Lenguas.htm>
- Instituto Nacional de Estadística y Geografía México, *Día Mundial de la población*, on-line, cit. 6. 2. 2010, <http://www.inegi.org.mx/inegi/contenidos/espanol/prensa/aPropositom.aspx?s=inegi&c=2734&ep=18>
- Instituto Nacional de Estadística y Geografía México, *Indicadores seleccionados sobre la población hablante de lengua indígena, 1950 a 2005*, on-line, cit. 6. 2. 2010, <http://www.inegi.org.mx/est/contenidos/espanol/rutinas/ept.asp?t=mlen01&s=est&c=5689>
- Instituto Nacional de Estadística y Geografía México, *Población hablante de lengua indígena de 5 y más años por principales lenguas, 1970 a 2005*, on-line, cit. 6. 2. 2010, <http://www.inegi.org.mx/est/contenidos/espanol/rutinas/ept.asp?t=mlen10&c=3337>
- Ley de Idiomas Nacionales, on-line, cit. 12. 12. 2009, <http://www.acnur.org/biblioteca/pdf/6731.pdf>
- Ley General de Derechos Lingüísticos de los Pueblos Indígenas, on-line, cit. 12. 12. 2009, <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/257.pdf>
- Real Academia Española, *Diccionario de la Lengua Española*, on-line, cit. 12. 2. 2010, <http://buscon.rae.es/draeI/>
- Redish Laura,** *Native Languages of the Americas: Endangered Language Revitalization and Revival*, on-line, cit. 10. 2. 2010, <http://www.native-languages.org/revive.htm>
- Současné indiánské jazyky, on-line, cit. 14. 12. 2009, <http://www.indianskejazyky.cz/indianske-jazyky/obecne>